

II. Les persones.

Immigració i evolució demogràfica

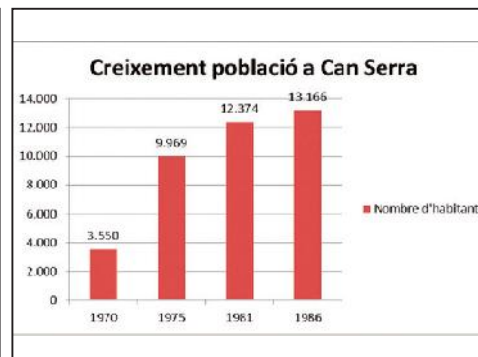
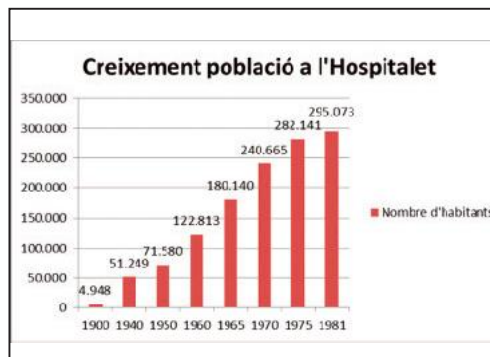
En només vint anys, de 1955 a 1975, Catalunya passa de 3 milions a quasi 6 milions d'habitants, en bona part per la immigració procedent de la resta d'Espanya. És una de les conseqüències de la crisi de l'inici dels seixanta que provoca la fugida de la població rural. La crisi s'intenta resoldre amb el model franquista del desarrollismo. La població sobrevinguda aporta a Catalunya una riquesa immensa: la força de treball, empenta, diversitat cultural, rejuveniment demogràfic. Però un creixement tan ràpid i desmesurat, i per al qual no s'havia fet cap previsió, posava en perill les estructures fonamentals, ja molt fràgils, del país: indústria, serveis, habitatge, estructura territorial, cultural, capacitat de construir alguna cosa comuna.

1. Demografia. Piràmide d'edats i procedències

L'íman era Barcelona. Però Barcelona quedà aviat saturada, demogràficament estancada, i es produeix un simultani i progressiu desplaçament del creixement demogràfic cap a la primera corona de municipis perifèrics, l'Hospitalet en primer lloc. Vegeu el creixement del nombre d'habitants de l'Hospitalet: de 1960 a 1980 es passa de 122.000 habitants a quasi 300.000, quasi es multiplica per tres.

1900:	4.948	1965:	180.140
1940:	51.249	1970:	240.665
1950:	71.580	1975:	282.141
1960:	122.813	1981:	295.073

41

La ciutat perd la seva rica zona agrícola, apareixen barris nous sense planificació, sobre un territori agrícola fins abans d'ahir, s'hi construeix de forma aberrant i especulativa aprofitant la necessitat d'habitatge i es converteix en el gran dormitori dels obrers de les ciutats limítrofes. El projecte de ciutat-jardí de Puig i Gairalt se'n va en orris, només quedaran vestigis de la seva planificació "d'estrella" en alguna zona de Pubilla. No s'hi preveuen serveis ni s'hi fa, davant la pressió edificatòria, la reserva necessària de sòl adequat i ben localitzat.

A Can Serra, l'evolució del creixement en nombre d'habitants ha estat la següent:

1970	1975	1981	1986
3.550 ¹	9.969	12.374	13.166

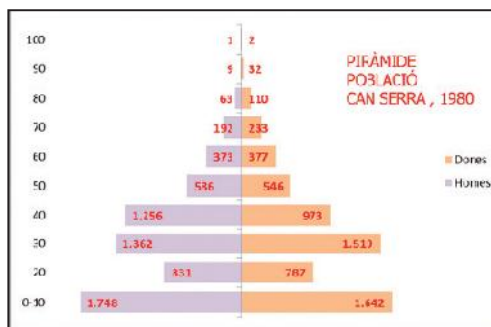
Veurem com, a Can Serra, aquesta població que acaba d'arribar respon als reptes de manera creativa, s'adapta, es crea una comunitat que transforma la realitat.

Cens de 1975

Segons el padró municipal de l'any 1980, a Can Serra hi havia 12.646 habitants (6.425 homes i 6.221 dones).² Vegeu la piràmide a la següent columna.

Es tracta de la piràmide aleshores normal d'un barri d'immigració i construcció recent:

- Quasi la meitat de la població té de 20 a 40 anys. El volum més gran és de 20 a

30. Si tenim present que el nombre aproximat de pisos és d'uns 3.500 (amb Can Serra Vell) i que una majoria estan habitats per les parelles d'aquestes edats en edat de tenir fills, s'explica l'elevat nombre d'infants d'entre 1 i 10 anys (3.390). Vol dir que aquestes parelles han vingut amb nens molt petits o que els han tingut aquí.

- Tot i això, el creixement vegetatiu global de la població és més aviat limitat: 5.110 habitants de 20 a 40 anys davant dels 5.008 de 0 a 20. O sigui, hi ha molts infants perquè hi ha moltes famílies joves, no perquè les famílies siguin nombroses.
- Això explica també l'escàs nombre de joves de 10 a 20 anys. El barri només té 10 anys d'existència.

Procedència

Segons el cens del 1975, la gran majoria de la població de Can Serra és immigrada: 8.148 veïns sobre el cens total de 12.646, procedents fonamentalment d'Andalusia, Castella-Lleó i Extremadura.

Barcelona-capital	2.472	19'54 %
L'Hospitalet	1.639	12,96 %
Resta de Catalunya	389	3,09 %
Andalusia	3.747	29'62 %
Castella-Lleó	1.752	13'85 %
Extremadura	1.248	9'86 %
Galícia	403	3'18 %
Aragó	303	2'39 %
Múrcia	257	2'03 %
València	150	1'18 %
Resta d'Espanya	146	1'15 %
Estranger	140	1.10 %

Estructura laboral

Població activa total

4.521 persones

3.692 homes (799 solters i 2.867 casats)

829 dones (572 solteres i 227 casades)

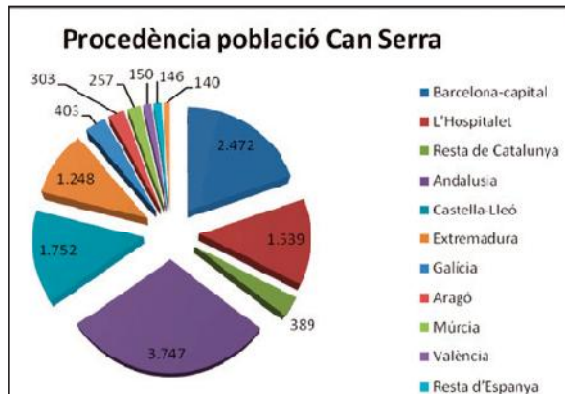
Població no activa

4.385 en edat escolar (2.271 nens i 2.114 nenes)

3.740 adults (412 homes i 3.328 dones)

que poden desglossar-se en:

- aturats 208 (167 homes i 41 dones)
- jubilats 438 (237 homes i 201 dones)
- feines de casa 3.094 (8 homes i 3.086 dones)

L'alt percentatge de procedents de Barcelona capital possiblement són també emigrants de la resta d'Espanya i probablement també els 3.390 menors de 10 anys nascuts a Barcelona indica que viuen a Can Serra però van néixer en algun hospital de Barcelona. Dels 140 estrangers, 31 són marroquins i 90 procedents de països centreeuropeus.

Sobre el cens total de 12.646 veïns, tenim un 35,7% de persones adultes actives, un 34,6% en edat escolar i un 29,7% d'adults no actius. Pràcticament una tercera part de la població en cada grup.

Cal ressaltar el reduït nombre de dones casades que treballen (227 davant del 2.867 homes casats que ho fan). Per tant, hi ha 3.086 dones dedicades exclusivament a feines domèstiques.

Pèrdua de població a partir de 1981

Ben aviat, el flux migratori es fa negatiu. Durant els vint anys següents, fins a l'entrada del 2000, el Barcelonès, l'Hospitalet i Can

Serra perden població. Del 1981 al 1998, el Barcelonès passa de 2.454.491 a 2.117.491 persones; perd 337.000 persones, gairebé un 14% de població. En el mateix període, l'Hospitalet passa de 295.073 habitants a 239.019; perd 56.059 habitants, quasi el 20% de la població. I Can Serra, del 1986 al 2013 passa de 13.166 habitants a 9.986; perd 3.180 habitants, quasi el 25% de la població. A partir de més o menys del 2001, la tendència (encara no consolidada) ha estat tornar a créixer, recuperant lentament població.

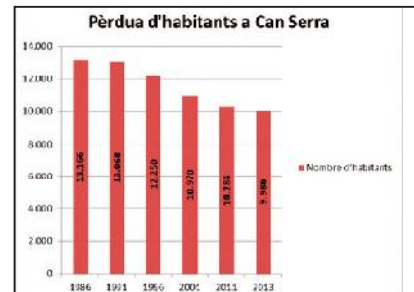
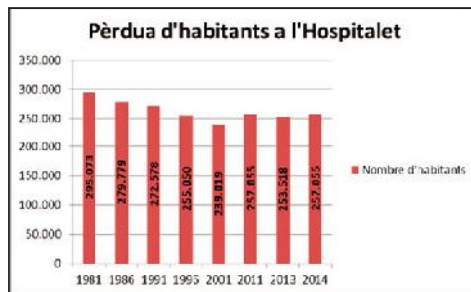
Pèrdua de població de l'Hospitalet 1981-2013:

1981: 295.073	2001: 239.019
1986: 279.779	2011: 257.055
1991: 272.578	2013: 253.518
1996: 255.050	2014: 257.055

Pèrdua de població de Can Serra 1986-2013:

1986: 13.166	2001: 10.970
1991: 13.068	2011: 10.284
1996: 12.250	2013: 9.986

Aquest fenomen pot explicar-se per diferents factors. En primer lloc perquè coincideix amb els anys de l'emancipació dels fills dels primers ocupants del barri. No troben pis a Can Serra o no el troben assequible a les seves possibilitats, i van a buscar-lo a la segona corona de municipis de la conurbació, Viladecans, Gavà, St. Just o d'altres. Comença el procés de desconcentració territorial. Per a tot el Barcelonès, això vol dir envelliment de la població i, sovint, un nou model d'unitats familiars de menys membres per habitatge: avis sols, famílies monoparentals, fills estudiants, llars unipersonals o altres. D'altra banda, en aquests anys hi ha una pèrdua del dinamisme del creixement natural de la població. Les famílies arribades assumeixen ràpidament els patrons europeus i catalans del nombre reduït de fills per parella. Si a la desconcentració territorial protagonitzada per les noves llars joves i fins i tot aquelles adultes que cerquen una millora de les condicions d'habitabilitat, hi afegim la reducció de la fertilitat i l'augment de l'esperança de vida, el resultat és una menor densitat de població.

Aquests factors no es van veure compensats per una entrada migratòria, com era habitual fins a finals dels anys setanta, sinó que, al contrari, en aquells anys la comarca té saldos migratoris negatius.³ El lleu increment de població dels últims anys és degut a la vinguda de migrants estrangers i a un minso retorn al barri d'alguns que en van marxar o dels seus fills.⁴

A més d'aquests, hi havia encara un altre factor de fons: havia començat una altra crisi econòmica, que té com a punt inicial de referència la crisi del petroli al 1973, i que es manifestaria a finals dels setanta coincidint amb la transició política. Fou el moment de la desindustrialització i el tancament d'empreses. Al Baix Llobregat eren els conflictes d'Elsa al 1973 amb la primera gran vaga general a la comarca, de Laforsa al 1975-76, de Siemens, de Pirelli i altres, i a l'Hospitalet, els grans sectors de tèxtil, bòbila i vidre estaven tancant i tant les grans empreses (Vanguard, Indo, Philips...) com les de la carretera del

mig entraven ja en crisi. O, com la Cardoner i la Farga, que a curt termini havien de plantejar-se el trasllat.

Es posava de manifest que el miracle del *desarrollismo* havia estat un miratge. L'atur es va establir com un element estructural i ja mai més no desapareixeria. No hi havia feina per als joves, i els seus pares, que vint anys abans n'havien trobat, ara la perdien. Des d'aleshores, segons l'IDESCAT (Institut d'Estadística de Catalunya, de la Generalitat), a l'Hospitalet el creixement proporcional de la Renda Familiar Disponible per càpita es va estancar, situant-se a l'entorn del 75-80% de la mitjana de la regió metropolitana de Barcelona (i també de Catalunya).

Malgrat el descens, la densitat de l'Hospitalet és exagerada. Sense entrar en gaires consideracions, compareu, per exemple, la densitat actual de la ciutat de l'Hospitalet, la de Barcelona i la dels barris Can Serra, Bellvitge i la Florida.

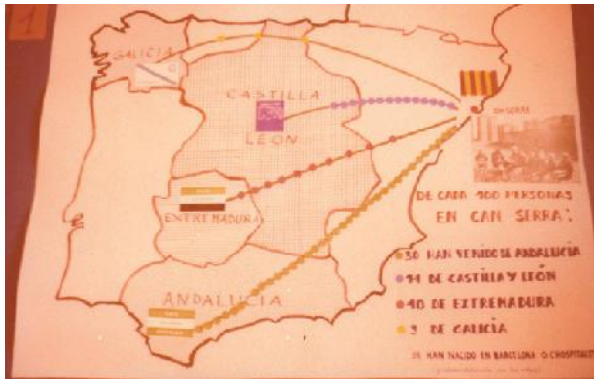
45

	Km ²	Habitants 2014	Densitat (h./km ²)
L'Hospitalet	12'5	257.055	20.537
Barcelona	102'2	1.604.555	15.686
Can Serra:	0'29	9.969	34.709
Bellvitge:	2'8	24.600	37.000
La Florida	0'38	27.733	73.000

Nova immigració i població estrangera

Des del 2000, la baixada natural de població és compensada per la vinguda de migrants

estrangers. Fou un increment rapidíssim fins al 2010, passant de 5.898 a 60.170 estrangers. Vegeu l'increment per al conjunt de l'Hospitalet segons l'IDESCAT:

Mapa de les procedències majoritàries de la població. Exposició Festa Major 1977 Foto PM

Portada del llibre de Clara Parramon. que estudia a fons els processos migratoris a l'Hospitalet

46

2000: 5.898	2007: 50.068
2001: 10.737	2010: 60.170
2005: 41.184	

Des d'aleshores, amb la crisi, la presència d'estrangers ha baixat. Una part important dels que van venir se'n tornen als seus països d'origen.

2010: 60.170	2013: 54.732
2011: 57.742	2014: 51.410

Per al conjunt del districte V (Pubilla Casas - Can Serra), segons l'IDESCAT les xifres de població estrangera són:

2010: 11.183	2013: 9.027
2011: 10.771	2014: 9.040

Durant tots aquests anys, a cada un dels baris respecte del conjunt de la ciutat els percentatges respecte de l'origen de la població s'han mantingut amb poques variacions. De manera que Pubilla Casas-Can Serra ha tingut sempre aproximadament el 18% de la

població estrangera del conjunt de la ciutat, que des de 2010 representa aproximadament el 25% de la població del districte. En el conjunt de la ciutat, avui, aproximadament un 50% de la població ha nascut a Catalunya, un 25% procedeix d'altres comunitats i un altre 25% ha nascut a l'estranger. A Can Serra, aquestes xifres també es mantenen.

2. Cinquanta-quatre relats d'immigració

Dir que l'Hospitalet és el resultat de la immigració és una obvietat i un tòpic. Però sovint és necessari fer explícites les coses més òbvies, també en relació amb la immigració. El procés migratori és un fet traumàtic. Només amb els anys i amb una sedimentació ben feta és possible encarar el futur. Cal la memòria. La sedimentació no és el resultat de l'anàlisi d'unes xifres, del debat sobre normalització o estratègies polítiques. Sedimentació

Portada llibre Cinquanta quatre relats d'immigració. L'Hospitalet 1986

demana comprensió, diàleg, respecte. D'aquí l'extraordinària importància dels llibres de Candel, com a gran i respectuós "fotògraf" de la nova realitat sobrevinguda. Els seus relats han estat fonamentals per assentar els criteris de comprensió mútua i diàleg.

Aquesta fou també la intenció del llibre *Cinquanta-quatre relats d'immigració* d'ara fa trenta anys, que fa referència a la població immigrada de Can Serra. La voluntat d'aleshores era donar la veu a l'immigrat o, dit d'una altra manera, fer visibles els invisibles. És necessari que el record i aquesta veu retorni sempre, una i altra vegada. En les situacions d'ara, de nova població immigrada i de

necessitat de nous exercicis d'acollida, encara més.⁵ I aquesta ha estat també una continuada preocupació del Centre d'Estudis de l'Hospitalet.⁶

Als *Cinquanta-quatre relats* hi ha, millor que qualsevol altra explicació, el perquè, el sofriment que va empènyer a la ruptura amb la vida del poble, les circumstàncies tan diferents de cadascú i alhora la unitat que hi ha entre totes aquestes persones, que s'ha arriscat per venir com ho van fer, la primera solitud sentida, el primer acompanyament, l'aventura dels pisos anteriors fins arribar a Can Serra, etc.

És un llibre "coral", és a dir, el veritable protagonista és l'emigrant, el *poble*. Amb els testimonis, el lector es va construint un únic personatge coral, en el qual les diferències d'edat, sexe, origen i biografia apareixen com a trets d'un mateix caràcter.

Es tractava de posar de manifest els sentiments, i de vegades la tragèdia, viscuda pels nostres veïns, sobretot de la població amb poca qualificació laboral, de les privacions viscudes a la infància, del sofriment d'una postguerra perllongada. Era una manera de donar la veu, de suprimir l'anonimat, de posar de relleu i amb això retornar la dignitat d'aquelles persones que no han tingut ocasió d'explicar-ho. Aquestes vivències configuren una especial manera de ser.

I també, de posar de manifest el procés de formació de la consciència de classe entre la

classe obrera immigrada a Catalunya, pas del subproletariat a proletariat, de la vida rural a la vida urbana i industrial, el procés d'aixecament d'un barri, el descobriment de les primeres experiències d'integració a la nova realitat cultural catalana. El títol dels capítols, expressions del propis veïns, expliquen sobradament el contingut:

1. *Del pueblo me acuerdo hasta en los sueños*
2. *A mi padre lo mataron sus señores*
3. *Trabajar contra el hambre*
4. *Veníamos asustados, cohibidos, como gente sin cultura*
5. *Tuvimos que empezar desde cero*
6. *Estar en una empresa grande te espabila*
7. *Hemos dejado algo de la salud en el piso*
8. *Hemos hecho un barrio mayor*
9. *Levantamos las paredes de nuestra comunidad*
10. *Si quiero progresar debo prepararme*
11. *Nosotros, queramos o no queramos, somos catalanes*

48

Podríem dir que aquest capítol es podria suprimir fent referència al llibre. Per això es va fer, perquè en quedés testimoni i record. Però atès que es va exhaurir, que la majoria dels actuals veïns de Can Serra no hi tenen accés, aquest capítol serà un resum de fets, actituds, valors i lluites que van presidir la vida d'aquells entrevistats. Encara que les entrevistes es van fer entre els anys 1976-1978, i que tant els entrevistats com el barri han canviat molt, el contingut del que diuen, en tant que record, continua sent igualment vàlid.

3. Aquell món rural i la decisió de marxar

Era un món rural sense expectatives, tradicional i estamental, de temps lent i de ritme lent. Ambient d'una postguerra perllongada. En la decisió d'emigrar, pesa més el refús d'aquell model de vida que l'atracció de la ciutat. No és una vida de ciutat escollida, amb llibertat econòmica i cultural de triar-ne una altra, sinó una vida rural refusada.

Tothom fa referència a la duresa de la vida al poble, la gana, la por, la vida semisalvatge, l'aïllament, la solitud, la manca d'infantesa: "era trabajar contra el hambre", "vivíamos como zorros", "ibas al pueblo una vez al mes y cuando ibas, ibas con los calzones rotos". El control social va sempre lligat al *cura*, l'alcalde, el mestre, la guàrdia civil i el metge. Tota aquesta realitat queda resumida en l'expressió: "allí, si querías ser algo, tenías que ser cura o guardia civil", lamentant-se de no haver pogut entrar al seminari, "porque estuve a punto de entrar; pero la ropa que había de llevar repercutía en unas mil pesetas y mis padres no las tenían".

La situació més freqüent és la de treballador temporer, sense terra i sense feina, ocupats de manera fixa únicament durant les recollides de l'oliva o de la sega. El treball infantil és una necessitat imposada per la mateixa vida o pels pares, que la varen tenir encara més dura: a una determinada edat, els fills han d'ajudar: "si los hermanos mayores trabajan, también tenía que hacerlo yo". Els nens es dedicaren a treballs complementaris i de rama-

deria o a ajudar al petit negoci familiar: “a los siete años ya cuidaba una piara de cabras”, “mi padre me puso a los siete años a cuidar un hatajo de cabras”. A Andalusia i a Extremadura han viscut típiques formes de vida que recorden el món feudal: habitatge indigne per als criats a dintre del *cortijo*: “como los mismo bichos estábamos...”; no es cobra sou o no se'n pot demanar augment: “y pedir aumento de sueldo, encima que te está criando los hijos...!”; domini del *señorito* sobre les vides dels criats; sentit paternalista i religiós: “nos dejaba tener dos cabras...”, “anunciaban la misa con una campanilla alrededor del cortijo”.

També hi ha mostres d'altres treballs que podrien considerar-se superiors: peonatge rural, fonamentalment d'obres públiques o mineria, o forestal. La característica comuna és la perillositat: “El meu avi va morir d'una explosió de grisú a la mina; el meu pare mor també a conseqüència d'un explosiu en mal estat, a la pedrera, a Linares. Tots dos eren siliquosos”. A l'Alejandro se li ensorra a sobre una galeria en una mina de carbó. Se salva de miracle. Cayetano explica un arbitrari sistema d'incentius per perillositat. Raya treballa a la repoblació forestal i en una perillosa tala de bosc. José, a 16 anys, treballa durant 18 hores al molí, durant la temporada de l'oli... explotació forçada, barrejant recompenses individuals ignominioses: “el mani-

Libre Memòries del viatge 1940-1975. Marín, Martí. Ed. Museu d'història de la immigració de Catalunya. 2009. Pàg 35.

sero ponía un paquete de tabaco al final de la línea para el que se diera más prisa en segar”.

La voluntat de no dependre de ningú origina una certa classe de treballadors “autònoms”, que emprenen els més diversos negocis pràcticament sense mitjans. Cayetano, miner, però aprèn l'ofici de sabater i s'instal·la com a sabater ambulat: posa després un molí de cereals, compra una moto vella i s'estableix de transportista fins que decideix emigrar a Alemanya “para comprar una DKW”, o el Sr.

Gent de Can Serra en un acte públic. Juliol, 1974. FPM

50

Paco, que, “por mi propio talento fui nivelador de tierras y agrimensor, y hasta inventé secaderos de tabaco”. O a Catalunya, Joan, que de forner instal·la una granja “per la filosofia de Lleida: ser independent”.

La precarietat laboral ve lligada a un molt baix nivell de vida en alimentació, vestits, transport, servei en general. No es compren vestits, no fan servir transports, tothom està acostumat a fer grans caminades: “me crié con tomate rajado, pan y cebollas”, “con pan de centeno, caldo y berzas”, “era tanto el hambre que por las noches me iba al huerto al lado del cementerio a comerme las coles crudas que allí había”, “los zapatos me los hacía mi madre”, “íbamos andando a Cataluña”. La major part dels qui emigraren en aquestes condicions, venint de la misèria, eren andalusos, extremeñys

i gallecs. Alguns portats a casa de germans o oncles “para no ser una carga”.

Per a d'altres, el motiu determinant de l'emigració fou l'atracció de la gran ciutat enfront dels pocs mitjans de promoció que ofereix el món rural. La dificultat de trobar parella per l'escassetat de persones del sexe contrari són condicionants estructurals tan importants com la mateixa falta de treball. Tenim, però, més testimonis de gent jove: “en el

pueblo no había trabajo para todos, ni posibilidades de estudios”, “yo tenía otras inquietudes sociales y no las de aquella falsedad”, “ya era paleta, pero quería progresar”, “nos vinimos porque se venían todas las chavalas para acá”, “también me vine por lo mismo, por encontrar chavalas”.

Els condicionants econòmics no poden ser separats d'altres: obligacions, costums, creences, valors de grup. Això és evident per explicar l'emigració d'algunes noies. La majoria de les noies expliquen haver viscut, al poble, sota una rígida normativa social, preparant l'aixovar per al casament, la qual cosa està en contradicció amb la mobilitat femenina del món urbà: “aunque yo me lo pasaba estupendamente en el pueblo, mi hermana, que estaba sirviendo aquí, venía

con dinero". Y yo me decía: "y ella tiene dinero y yo aquí mirando!".

Un cop a la ciutat, la major part de les noies s'han de posar a *servir*, amb un tipus de subjecció diferent. Subjecció que fins a cert punt era una relació laboral, regulada si més no per contracte verbal i que deixava un cert marge a la llibertat individual; a partir d'aquí, moltes d'elles han fet la seva descoberta de classe.

Nivells acadèmics

El 30% dels entrevistats no van anar mai a l'escola; d'altres durant breus períodes de temps. Primer era menjar, després anar a l'escola: "el día que en casa no había nada para comer, tenía que ir por ahí a robar en las huertas. En vez de ir a la escuela pues iba a lo otro". El nivell més comú és el de "las cuatro reglas, aunque dividir es más difícil". Sembla que a Castella i Aragó era millor que la resta de la península. Si més no, n'hi havia, tot i que sembla que arreu els mestres mantenien la discriminació social. La discriminació social del carrer es reproduïa dins de l'escola. Possiblement si hi haguessin hagut *escuela de pago* i *escuela estatal*,

Excursió a Montserrat, 1974. FPM

la discriminació hauria quedat més palesa socialment, però hauria estat menys dolorosa per als alumnes. No es pot dir, per tant, que l'escola única hagi estat un element integrador de les classes socials del poble. En alguns casos ha estat una font de ressentiments: "como nosotros no teníamos para darle a la maestra nada, nos ponían atrás", "sólo sacaba a la pizarra a las que ya sabían", "tenían preferencia las de más dinero", "como yo era el pobre, siempre cargaba con las culpas de todo".

4. Procés de sortida del poble i d'arribada a Catalunya

Els canals d'informació que de la ciutat arriben al poble són decisius per determinar

rer com els dels bars porten noms dels pobles d'origen; o el costum força estès dels diumenges a la tarda, de les visites a les *parientes* que han anat a parar a d'altres barris congestionats d'emigrants. El "circuit tancat", però, previsiblement durarà poc.

Cal distingir les emigracions que s'han fet "en família" de les que s'han fet individualment. Respecte de les primeres, el marit

52

l'emigració. En la majoria dels casos acostumen a ser els parents que ja són a la ciutat o veïns que vénen al poble a passar les vacances. Però "cuando venian sólo explicaban el oro y el moro, aunque muchos se estaban muriendo de hambre". Es constitueixen les "filades" d'emigració, per parentiu o per amistat. Pràcticament tots han tingut, abans de la seva arribada aquí, un parent o conegut que prestà la seva primera ajuda efectiva de cara a la recerca d'una col·locació, del pis o fins i tot vivint a casa seva de rellogats durant els primers dies o mesos.

Aquestes "filades", però, a la llarga també poden crear una vida tancada i aïllada de l'entorn. Al barri de Pubilla Cases, per exemple, típic cas de barri d'autoconstrucció, pobles sencers s'han traslladat "construint" el seu propi carrer i, de vegades, tant el nom del car-

acostuma a venir a preparar el terreny; al poble resta l'esposa amb els fills i amb greus dificultats de supervivència. Quant a les sortides individuals, si se n'anaren del poble sent petits, arrosseguen posteriorment la família sencera.

El més freqüent en les sortides dels nois és prendre la decisió pels volts de l'edat de la mili; o a l'edat de poder començar a treballar, en el cas de les noies. L'emigració envelleix la població emissora i rejoyeneix la receptora, ja que sovint els pares resten allà. Són expressions continuades: "allí no quedan más que los viejos", "todos los jóvenes se han marchado".

En els casos en què no hi havia un parent o amic receptor, el procés ha estat més complex: emigracions prèvies a l'estranger, peregrinacions seminòmades per altres ciutats o pobles de la província...

Exposició Los cántaros de la emigración. Festa Major, 1977. FPM Casal d'Avis de Can Serra, 1975. FPM

Dificultats d'integració a la ciutat

Tothom es ressent del canvi. Inicialment en els seus aspectes superficials: "luces y coches, muy grande y lleno de ruidos". Després vénen les impressions més profundes de solitud i anonimat. Sigui com sigui, l'emigrant del món rural no estava preparat per a la vida urbana i la societat industrial: "no conocía a nadie y me pasaba el día sola en casa", "lo más que me costó fue acostumbrarme a cerrar la boca y a no decir nada a nadie, ahí vas por la calle aislado, aunque vayas con mucha gente", "saliendo del metro yo le he dicho a la gente "adiós". "Yo eso lo necesito más que el dinero", "cuando no contesté a una señora que me dio los buenos días me di cuenta de lo que yo había cambiado".

5. Fer arrels: el pis, el treball i la família

El pis

L'immigrant, fonamentalment, ve a buscar feina. Però aviat s'adona que és més difícil

trobar habitatge que feina. Per això la compra del pis té el caràcter d'epopeia tràgica i triomfal, viscuda en la intimitat familiar. Atesa l'angoixa de les situacions anteriors, és també el primer pas cap a l'estabilitat. En el pis s'han invertit esforços i diners; no s'hi podrà renunciar fàcilment. És una fita fonamental, senyal que s'és alguna cosa... Per a l'home serà senyal públic d'haver triomfat; el pis en serà el reconeixement davant la família: "jo sóc algú perquè tinc casa meva, no depenc de ningú i puc convidar algú a venir", "quiero un piso grande para poder acoger en casa a los parientes". Per a la dona significa poder disposar d'un espai propi, el seu àmbit de vida urbana, on podrà demostrar que és veritable "dona", segons el model tradicional que havia vist: neteja, decoració, la cuina com a lloc de treball, la intimitat...

L'itinerari per arribar a aquesta nova situació serà semblant per a tothom: de *patrona* o amb parents, si vénen de solters o quan, ja casats, l'home venia primer; les noies que no estaven de minyones, amb parents "porque

entonces no se estilaba eso de tres o cuatro chicas poner un piso". Ja casats o amb la família aquí, l'itinerari és, a Montjuïc (pavelló de Bèlgica, de Missions o a l'estadi) barraquisme o habitatge d'autoconstrucció, habitatges precaris o semibarraquisme, o de rellogat "amb dret a cuina". Marxar d'aquelles condicions era un alliberament: "eran cuatro habitaciones y vivíamos cuatro familias", "aquella mujer tenía tres habitaciones y en cada una dormía una familia", "aquello no era vida por los muchos que estábamos metidos allí", "el dueño era carterista profesional y vivía con sus dos hermanas y su padre borracho. Ella era prostituta", "además lo que pasaba era que la abuela estaba loca".

54

A Can Serra la majoria hi arribaren per la propaganda de les constructores i a través d'un "compañero de trabajo" que havia sentit dir que "por Hospitalet se construye mucho" i després d'anar a recórrer pisos dissabtes i diumenges. De cara al futur procés d'integració, cal distingir entre el sistema d'arribada dels veïns en aquests barris planificats prèviament i encomanada la construcció a una immobiliària, entre els quals hi ha el polígon de Can Serra, i els barris d'autoconstrucció, entre els quals hi ha un sector de part antiga de Can Serra. Aquests es caracteritzen per les cases baixes, per la vida al carrer i els veïns vinguts per onades (filades) emigratòries. Tendeixen a ser barris de nivell social més senzill, els pisos més barats (havent-se d'estalviar els guanys de la constructora). Als altres barris, el públic és més heterogeni, construïts en altura, però resultat de les

grans especulacions sobre el sòl i l'habitatge en un moment en què la demanda social convertia aquestes operacions en rendibles a curt termini.

S'expliquen les anècdotes del sofriment de la compra del pis: "vine con 900 pesetas y todo esto lo he ganado yo", perden-hi la salut: "enganchaba el trabajo el lunes todo el día, la noche entera y el martes era otra vez. De seis noches dormía dos o tres..." Un aprofita els estalvis d'haver treballat a Alemanya, un altre en plena operació de compra es queda a l'atur, un altre ha d'anar a demanar per les paròquies, un altre s'accidenta a Terrassa i ha d'estar un any a la clínica...

És la primera escola de la consciència de classe: "vendí la barraca para dar la entrada a un piso. Pero nos estafaron y nos quedamos sin barraca, sin piso y sin dinero. Yo ya tenía tres hijos". Posteriorment o simultàniament es descobrirà l'especulació a l'empresa o a d'altres dimensions. És per això que, entorn del pis i de la seva qualitat com a nou habitatge urbà, girarà gran part del moviment del barri.

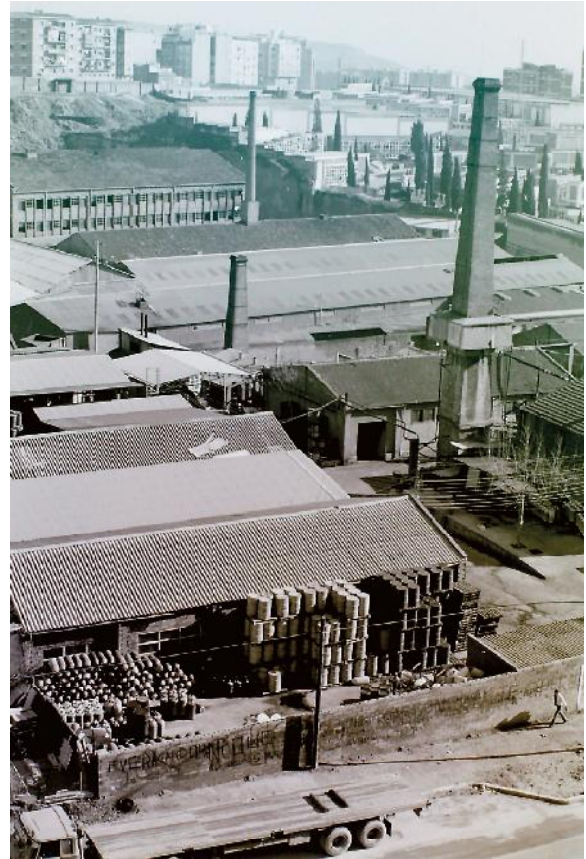
Probablement la que pateix més el canvi cultural és la dona. Ja el fet que l'emigració sigui en bona part una recerca del lloc de treball i, en la vida de les nostres famílies quasi tot depengui del treball del marit, ho fa viure tot sota el prisma masculí... L'home, a l'empresa, té nous companys i noves relacions, pot tenir fins i tot a través de les organitzacions sindicals les noves claus culturals que l'ajudin a

tenir una nova visió. Quan torna a casa, l'home és més lliure per freqüentar els bars o anar a les reunions de l'associació, del sindicat o del partit. Per la dona és l'hora del sopar dels fills.

La dona es queda sola a casa. Tancada al pis perd la seva forma espontània de relacionar-se amb el poble: "me sentia sola y el piso se me caía encima". Però sobretot haurà de canviar "d'ofici" o les formes d'exercir-lo: haurà d'aprendre l'ús de la rentadora, de comprar a supermercats productes manufacturats o empaquetats, de portar el fill a l'ambulatori, de saber administrar el sou, fins i tot aprendran un nou règim alimentari: "en mi pueblo me conocía todas las yerbas y en partos era muy práctica...". "Aquí sólo pagar y pagar, y echas en falta lo que allí tenía: que salías a la puerta y recogías los huevos del día", "aquí no entendía ni las planchas, ni la luz, ni la nevera".

I pot començar a sentir-se l'avorriment del viure tancat, primer símptoma de l'anonimat: "trabajo en casa para no aburrirme", "voy a la escuela de adultos para distraerme...". Per un costat aquests barris-dormitori ajuden l'immigrat a aclimatar-se perquè tots són *païsanos*, es parla el castellà i es viuen uns problemes semblants; per l'altre, els seu horitzó cultural pot quedar retallat. Tenint un millor nivell de vida que al poble, es voldrà oblidar el passat, i si hi ha mitjans, la pròpia immigració es veurà només com una petita solució individual sense analitzar-ne les causes. Els estímuls petitburgesos dificultaran un canvi real d'actituds.

Industria La Cardoner. CEL'H

El treball

En un primer moment, l'actitud acostuma a ser la submissió, de manca de sentit històric, de col·lectivitat, etc., però pot dir-se que aviat s'assumeixen les noves relacions laborals i humanes a l'empresa amb una consciència

Festa de l'Associació de Veïns, 1976. FPM

56

força explícita de l'explotació capitalista; les característiques laborals del primer moment són treballs que recorden el món rural: a l'aire lliure i en solitari (carboners, treure sorra de la riera, etc.); peonatge agrícola de temporer (recollir fruita, etc.) o el peonatge de la construcció com a primera feina que ofereix a l'immigrat una societat en expansió: no demana cap especialització, treball a l'aire lliure i en el qual periòdicament van quedant sense feina (se'ls acomiada quan s'acaba l'obra).

El treball a la indústria és considerat d'un nivell superior al de la construcció: s'està sota cobert i el contracte acostuma a ser indefinit. Però aquí comencen a sentir-se uns límits dels quals abans no s'era conscient: el món industrial necessita una especialització. Al món rural, tots els nostres entrevistats, so-

bretot els més grans, havien desenvolupat una admirable capacitat d'iniciativa i l'experiència personal reconeguda pel capatàs pot ser motiu d'ascens. Al món industrial, la iniciativa no pot existir i qui no té preparació queda a l'últim graó de l'escala.

Per a la noia, el treball més comú és el servei domèstic, per hores o com a minyones de jornada completa, vivint a la casa dels amos o com a pseudoforma de treball infantil, vivint com a criades en internats religiosos o residències.

Pel tipus de relació personal amb el senyor, el servei domèstic pot considerar-se el treball equivalent al peonatge de la construcció per l'home. Més que la poca remuneració, es ressenten de la humiliació: ser *criades*; de la diferència de classe i la discriminació: "te ponían aquells vestidors rars, señorita por aquí, señorita por allí", "claro, yo era como una lavadora, ella muy buena, sí, pero ella la señora y yo la criada". O els horaris pel fet d'haver d'estar a disposició dels petits (preparar esmorzars) i grans (que arriben tard a la nit). Atès que en la majoria dels casos es tractava de famílies catalanes, aquest treball femení tindrà una decisiva importància quant a la possible comprensió del fet català i posterior integració.

Totes deixen aquesta feina en casar-se. Algunes expliquen que el marit no ho ha volgut. Vol la casa cuidada amb la senyora a dins i creu que és ell sol qui ha de portar el sou. Alguns ho posen com a condició per casar-se i la dona haurà d'anar a treballar d'amagat. Possiblement aquests mateixos marits no haurien tingut inconvenient que al poble les seves dones haguessin fet les feines habituals que al món rural s'assignen a la dona i que en alguns casos estan en igualtat de condicions a les de l'home: recollida de fruita, del cotó a Andalusia, etc.

El treball infantil és un altre símptoma de la necessitat en els primers temps. Per als nens, les dures condicions de vida al poble es reproduïen aquí. Algunes nenes, per no ser al poble una càrrega per a la família, les envien a *servir* a famílies de la ciutat més pròxima o de criades de les nenes riques a col·legis de religioses. O el treball infantil a les empreses, continuant les condicions de la vida obrera dels temps de la revolució industrial: "tenía yo 10 años y nos levantábamos a las cuatro y no dormíamos para ir a la fábrica de vidrio". Fins a la integració al món urbà i les condicions de treball del món industrial, per a la majoria d'immigrants la vivència de la consciència de classe era instintiva, subjectiva, espontània, no organitzada, amb uns esquemes de reacció sovint vius però no conscients. A vegades, ni reacció no hi havia, sinó estricta submissió i acceptació.

El descobriment de la consciència de classe i la integració activa en un col·lectiu obrer or-

Festa Major, 1978. FPM

ganitzat serà un procés lent en què intervin-
dran com a factors el marc d'una gran em-
presa, la vivència directa del procés d'una
lluita, el sentiment de frustració personal
dins el treball deshumanitzat de la cadena, el
descobriments del paral·lelisme entre explota-
ció a l'empresa i al barri o en l'habitatge, etc.
Els interessos de classe es van definint i es
comencen a concretar entorn d'objectius de-
limitats, objecte de reivindicacions. Es co-
mença a ser conscient del lloc que la classe
social a la qual es pertany ocupa en el procés
de producció. Neix la consciència de classe
racional i objectiva.

L'ingrés al món industrial desvetlla la conscièn-
cia de classe. L'obrer que ve del món rural sent
ràpidament la despersonalització del treball in-
dustrial i la manca de creativitat. La relació
home-màquina, home-peça, relació anònima:

“me noto como un objeto: si hace falta que sirva, pues sirve; si no hace falta, hasta se destruye”, “llevo trece años haciendo la misma línea de pintura en los coches... al final se te deforman los huesos”, “te conviertes en una pieza de máquina”. Algú va més enllà en considerar-se personalment menystingut si no és apreciada la seva feina: “desprecian nuestro trabajo, como desprecian nuestra cultura...”

Neix la consciència dels drets que pertanyen al treballador com a classe. Entre ells, el dret a la seguretat social. Consciència reflexa i sovint obtinguda a conseqüència dels accidents laborals: “consideran que somos unos animales, que para nosotros cualquier tratamiento vale...”. Sorpren la gravetat i la continuïtat dels accidents. Mentre que en el món rural l'accident podia ser considerat com una fatalitat, en el món industrial, la no disposició dels mitjans necessaris per evitar-lo és considerat com un aspecte d'exploació. Descobriments de la lluita organitzada com a instrument de presa de consciència de la solidaritat obrera, que porta a assumir càrrecs de representativitat sindical.

L'immigrant comença la seva integració activa a la societat receptora, la societat industrialitzada, precisament pel que hi ha vingut a buscar, la feina. En adquirir la consciència de proletariat es comencen a buscar formes organitzatives de defensa dels propis drets i de relació amb els altres companys; l'opressió ja no està en el *señorito* sinó en un sistema; es comença a ser capaç d'analitzar la història personal passada com a conseqüència d'unes

causes comunes; és en aquest moment que s'adona que aquest nou món de ciutat li resol la subsistència desitjada i li ofereix nous elements culturals. És conscient de formar part d'una història nova per a ell i per als seus fills, i comença a abandonar la idea del retorn.

Es paga, però, un preu molt alt pel canvi. Cal refer les dimensions més importants de la vida: relacions, amistats, habitatge, tipus de treball..., el canvi de “paisatge” interior. El seu *ego*, arrelat a l'antic món, als costums i al poble d'on prové, passarà per fases diferents: desarrelament, desorientació i possibles desordres o desorganització de la personalitat, abans d'adaptar-se a la nova llei, nous costums, nous horaris. La duració d'aquest procés dependrà de molts factors: de la capacitat d'acolliment que tingui la societat receptora, de solidaritats trobades, possiblement també de factors fortuïts (amistats, rapidesa a trobar feina...), però molts quedaran pel camí en un desordre personal que pot abocar a la neurosi o a la delinqüència, com a extrems límits més greus.

Després dels primers tempteigs en diferents empreses i condicions de treball, la categoria laboral que assoleix en establir-se és equivalent a la del seu lloc d'origen. És a dir, en la primera generació l'immigrant acostuma a mantenir el mateix status social, la mobilitat social és horitzontal. Els baixos nivells acadèmics, la continuada preocupació per sobreviure (recerca d'habitatge, estabilitat afectiva: prometatge i preocupació pels fills, accidents laborals, etc.) no han fet possible altra cosa. En el cas de les dones, més encara, en casar-se i

deixar de treballar i quedar-se a casa, la seva mobilitat social va associada a la del marit.

La família. La parella, enterrar els pares, naixement dels fills i néts

Hem parlat de la compra del pis, de la inserció laboral i de la inserció de barri com a elements del camí cap a la nova societat. Els més importants, però, són els que tenen més elements de caràcter antropològic, l'enterrament dels pares, el naixement dels fills i, sobretot per als solters, les primeres relacions de prometatge. Hi ha una primera aparició de la plenitud i de la joia viscuda:

“Le conocí a él a los tres años de estar aquí y entonces, ya es otra cosa, ya tienes otra ilusión”. El dijous, *el día de las chachas*, i les sales de ball han estat les grans institucions que ho han facilitat. El festeig vindrà condicionat pels horaris del jove treballador i de la minyona, per les precàries condicions familiars o de *patrona*. La parella escollida és gairebé sempre un altre immigrant. Per als casats, es tracta de reunir la família, fins i tot abans de tenir pis: “alquilé una habitación y se vino de mi pueblo mi mujer con los niños”. Si hi tens enterrats els pares i els fills han nascut aquí, ja ets d'aquí.

NOTES.

59

1. Corresponen fonamentalment al sector antic del barri.
2. MASSANA, Pilar. Treball de “Geografia Urbana”, UAB, juny 1979.
3. TRILLA, Carme. “L'habitatge en l'entorn metropolità de Barcelona. Un marc de referència per a l'Hospitalet.” *Quaderns d'Estudi* n. 18, maig 2002, pàg. 13.
4. Pel que fa a la procedència de la immigració des de l'interior d'Espanya, segons el cens de 1991 n'hi havia un 23% procedent d'Andalusia, un 7% d'Extremadura, un 51% de Castella, un 19% de l'Aragó i un 3% de Galícia. PARRAMON, Clara Carme. *Similituds i diferències. La immigració dels anys 60 a l'Hospitalet*. L'Hospitalet: Centre d'Estudis, 2000, pàg. 153. RECAÑO VALVERDE, Joaquín. *La emigración andaluza (1900-1992). Cronología, aspectos demográficos, distribución espacial y componentes socioeconómicos de la emigración andaluza en España*. Tesis de doctorat. Barcelona, 1995.
5. BOTEY VALLÉS, Jaume. “Condicions d'inserció de la nova ciutadania a Catalunya en els darrers 50 anys, des dels Altres catalans fins ara”. A *Nous Horitzons* n. 207, 2014.
6. Són molt nombrosos els estudis que, des de diferents perspectives, el Centre d'Estudis ha dedicat al tema de la immigració. A part de l'estudi citat de Clara Carme Parramón, en especial dos números monogràfics de *Quaderns d'Estudi*. El n. 16, d'abril de 1999, “L'Hospitalet ciutat acollidora”, i el n. 20, de febrer del 2008, “Aportacions al voltant de la immigració estrangera a l'Hospitalet”.

Foto de la pàgina anterior: Celebrant els inicis de l'Associació de Veïns, 1976. FPM